

ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂਦੀਪ

ਅਧਿਆਇ

੨

ਸਮੁੰਦਰ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ। ਇਹ ਧਰਤੀ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸੱਤ-ਦਸਵੇਂ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਾਹ ਸੁੱਧ ਅਤੇ ਸਿਹਤਮੰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਮਾਰੂਥਲ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਮਨੁੱਖ ਕਦੇ ਇਕੱਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਸਮੁੰਦਰ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਭੰਡਾਰ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਸਮੁੰਦਰ ਨਾਲ ਹੋਈ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਬੋਲਣ ਲਈ, ਅਤੇ ਕੈਣ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਸ ਨਾਲ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ. ...

-ਜੂਲਸ ਵਰਨ (੧੮੭੦)

ਵੱਡੇ
ਸਵਾਲ

?

1. ਸਮੁੰਦਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂਦੀਪ ਕੀ ਹਨ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਕੀ ਹੈ?
2. ਸਮੁੰਦਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂਦੀਪ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਸਮੇਤ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਕਿਹੜੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ?

0681CH02

ਚਿੱਤਰ 2.1 ਪੁਲਾੜ ਤੋਂ ਵੇਖੀ ਗਈ ਧਰਤੀ (ਚੰਦਰ ਜਾਸੂਸੀ ਆਰਬਿਟਰ ਦੁਆਰਾ ਫੋਟੋ)। ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਪ੍ਰਸ਼ਾਂਤ ਮਹਾਂਸਾਗਰ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਅਫਰੀਕਾ, ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਏਸ਼ੀਆ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ, ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਅਤੇ ਹੇਠਾਂ ਅੰਟਾਰਕਟਿਕਾ ਹੈ।

ਆਉ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸੰਸਾਰ ਵੱਲ ਮੁੜੀਏ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਘੁਮਾਈਏ। ਜਾਂ ਚੰਦਰਮਾ ਤੋਂ ਵੇਖੀ ਗਈ ਧਰਤੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਨੂੰ ਦੇਖੋ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਆਪਕ ਰੰਗ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹੋ? ਨੀਲਾ, ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਪਰ ਇਹ ਕੀ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ? ਤੁਸੀਂ ਜਵਾਬ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਲਿਆ ਹੋਵੇਗਾ - ਇਹ 'ਪਾਣੀ' ਹੈ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਧਰਤੀ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਤਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਢੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ - ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸਤਹ ਦਾ ਲਗਭਗ ਤਿੰਨ ਚੌਥਾਈ ਹਿੱਸਾ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਬਾਹਰੀ ਪੁਲਾੜ ਤੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਨੀਲੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ, ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਪੁਲਾੜ ਯਾਤਰੀ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਨੂੰ 'ਨੀਲਾ ਗ੍ਰਹਿ' ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਸੰਸਾਰ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਜਲ ਭੰਡਾਰ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਮਹਾਂਸਾਗਰ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਧਰਤੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ (ਚਿੱਤਰ ੨.੧) ਵਿੱਚ, ਤੁਸੀਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇੱਕ ਹੋਰ ਰੰਗ, ਭੂਰਾ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਇਹ ਰੰਗ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਇੱਕ ਚੌਥਾਈ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਹਿੱਸਾ ਕਵਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਭੰਡਾਰ ਨੂੰ 'ਭੂ-ਸਮੂਹ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਸਥਾਰ ਨੂੰ 'ਮਹਾਂਦੀਪ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂਦੀਪ ਦੋਵੇਂ ਧਰਤੀ ਦੀ ਜਲਵਾਯੂ ਨੂੰ ਆਕਾਰ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਪੌਦੇ ਅਤੇ ਜਾਨਵਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵੀ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ।

ਖੁੱਬੇ ਨਾ

ਭਾਰਤੀ ਜਲ ਸੈਨਾ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਿੱਚ ਸੈਮ ਨੇਹ ਵਰੁਣਾ (ਉਚਾਰਨ 'ਸ਼ਮ ਨੇ ਵਰੂਨਾਹ') ਦਾ ਮੰਤਵ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, "ਹੇ ਵਰੁਣ, ਸਾਡੇ ਲਈ ਸੁਭ ਬਣੇ। ਇਹ ਸਮੁੰਦਰਾਂ, ਅਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਇੱਕ ਵੈਦਿਕ ਦੇਵਤਾ ਵਰੁਣ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬੇਨਤੀ ਹੈ।

ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਵੰਡ

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮਹਾਂਸਾਗਰਾਂ ਅਤੇ ਮਹਾਂਦੀਪਾਂ ਨੂੰ ਉੱਤਰੀ ਅਤੇ ਦੱਖਣੀ ਅਰਧ-ਗੋਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਰਾਬਰ ਵੰਡਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।

ਚਿੱਤਰ ੨.੨. ਧਰਤੀ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਤਰੀ ਧਰੁਵ (ਖੱਬੇ) ਅਤੇ ਦੱਖਣੀ ਧਰੁਵ (ਸੱਜੇ) ਦੇ ਉੱਪਰ ਤੋਂ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਆਉ ਚਿੱਤਰ ੨.੨ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਦੋਨੋਂ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰੀਏ। ਇੱਥੇ ਵੀ, ਨੀਲੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮੁੰਦਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਵਿਸਥਾਰ ਦੇ ਨਾਲ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਾਮ ਹਨ - 'ਸਮੁੰਦਰ', 'ਖਾੜੀ', 'ਖਾੜੀ', ਆਦਿ।

ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਇਸ ਪਾਠ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਆਉ ਪੜਚੋਲ ਕਰੀਏ

- ਹਰੇਕ ਨਕਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਗੋਲਾਕਾਰ ਰੇਖਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਅਤੇ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਦੋ ਧਰੁਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਰੇਖਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? (ਸੰਕੇਤ: ਤੁਸੀਂ ਪਿਛਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਇੱਥੇ ਉਹ ਵੱਖਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।)
- ਕਿਹੜੇ ਗੋਲੇ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਪਾਣੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?
- ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਕਿ ਉੱਤਰੀ ਗੋਲਾਰਧ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨਤ ਅਨੁਪਾਤ ਕਿੰਨਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਅਤੇ ਦੱਖਣੀ ਗੋਲਾਰਧ ਗਰੁੱਪਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰੋ।
- ਕੀ ਸਾਰੇ ਸਮੁੰਦਰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਾਂ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਵੱਖਰੇਪਣ ਹਨ ?

ਕੋਰਲ ਰੀਫ

ਸਮੁੰਦਰੀ ਐਨੀਮੇਨ 'ਤੇ ਇੱਕ ਤਾਰਾ ਮੱਛੀ

ਸਮੁੰਦਰੀ
ਜੀਵਨ

ਸ਼ਾਰਕ

ਸਪਰਮ ਵੇਲ, ਮਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਾ

ਡੋਲਫਿਨ

ਰੰਗੀਨ ਗਰਮ-ਖੰਡੀ ਮੱਛੀ

ਐਲਗੀ ਸਮਰਾਟ ਪੇਂਗੁਇਨ

ਬੋਨਾਇਰ ਸਮੁੰਦਰੀ ਕੱਛੂ ਨਾਲ ਛਿੱਲੀ ਕੋਰਲ ਰੀਫ

ਸਮੁੰਦਰ ਮਿਲ ਕੇ ਗ੍ਰਹਿ 'ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪਾਣੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਸਮੁੰਦਰੀ ਪਾਣੀ ਖਾਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਸਮੇਤ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਜ਼ਮੀਨੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਖਪਤ ਲਈ ਅਯੋਗ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਤਾਜ਼ੇ ਪਾਣੀ ਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਜਲ ਸਰੋਤਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਅਨੁਪਾਤ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ; ਇਹ ਗਲੇਸ਼ੀਅਰਾਂ, ਨਦੀਆਂ, ਝੀਲਾਂ, ਵਾਯੂਮੰਡਲ ਅਤੇ ਭੂਮੀਗਤ (ਆਖਰੀ ਨੂੰ 'ਧਰਤੀ ਹੇਠਲਾ ਪਾਣੀ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚੋ

- ◆ ਜੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਇੰਨੀ ਭਰਮਾਰ ਹੈ, ਤਾਂ 'ਪਾਣੀ ਦੀ ਘਾਟ' ਜਾਂ 'ਪਾਣੀ ਦੇ ਸੰਕਟ' ਦੀ ਇੰਨੀ ਗੱਲ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ?
- ◆ ਤੁਸੀਂ ਪਾਣੀ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹੋ? ਤੁਸੀਂ ਘਰ, ਆਪਣੇ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ, ਕਸਬੇ ਜਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ?

ਮਹਾਂਸਾਗਰ

ਚਿੱਤਰ 2.3 ਦੇ ਪੰਨਾ 32 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ 'ਤੇ, ਅਸੀਂ ਪੰਜ ਮਹਾਂਸਾਗਰਾਂ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ - ਪ੍ਰਸ਼ਾਂਤ ਮਹਾਂਸਾਗਰ, ਅਟਲਾਂਟਿਕ ਮਹਾਂਸਾਗਰ, ਹਿੰਦ ਮਹਾਂਸਾਗਰ, ਆਰਕਟਿਕ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਅਤੇ ਦੱਖਣੀ (ਜਾਂ ਅੰਟਾਰਕਟਿਕ) ਮਹਾਂਸਾਗਰ।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਸੀਂ ਪੰਜ ਮਹਾਂਸਾਗਰਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਨਕਸ਼ੇ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਨਕਸ਼ੇ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਵਾਲੀਆਂ ਰੇਖਾਵਾਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹਨ - ਕੁਦਰਤੀ ਸੰਸਾਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਸਮੁੰਦਰੀ ਪਾਣੀ ਲਗਾਤਾਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਗਦਾ ਹੈ, ਸਮੁੰਦਰੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਅਮੀਰ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੌਦੇ ਅਤੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਕਈ ਮਹਾਂਸਾਗਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਮੁੰਦਰੀ ਬਨਸਪਤੀ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਪੌਦੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਲਗੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸੀਵੀਡ; ਸਮੁੰਦਰੀ ਜੀਵ-ਜੰਤੂਆਂ ਵਿੱਚ ਰੰਗੀਨ ਮੱਛੀਆਂ, ਡੌਲਫਿਨ, ਵ੍ਹੇਲ ਅਤੇ ਅਣਗਿਣਤ ਰਹੱਸਮਈ ਡੂੰਘੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਜੀਵਾਂ ਦੀਆਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਸੂਰਜ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਾਲੀ ਸਤਹ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹਨੇਰੀ ਡੂੰਘਾਈ ਤੱਕ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਹਰ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਿਭਿੰਨ ਜੀਵਨ ਰੂਪ ਹਨ।

ਸਮੁੰਦਰੀ ਜੀਵਨ:
ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਅਤੇ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ।

ਬਨਸਪਤੀ:
ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦਾ ਪੌਦੇ ਦਾ ਜੀਵਨ।

ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਸਮੇਂ ਦਾ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ।

ਚਿੱਤਰ ੨.੩. ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਵ ਨਕਸ਼ਾ ਜੋ ਪੰਜ ਮਹਾਂਸਾਗਰਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਵਾਇਤੀ ਸੀਮਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮਹਾਂਦੀਪਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਆਓ ਪੜਚੋਲ ਕਰੀਏ

ਪੰਜ ਮਹਾਂਸਾਗਰਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਓ ਅਤੇ, ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਸਾਰਣੀ ਵਿੱਚ, ਉਹਨਾਂ ਗੋਲੇ ਜਾਂ ਗੋਲਾਰਧਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਬੱਧ ਕਰੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ।

	ਉੱਤਰੀ ਗੋਲਾਰਧ	ਦੱਖਣੀ ਗੋਲਾਰਧ
ਪ੍ਰਸ਼ਾਂਤ ਮਹਾਂਸਾਗਰ		
ਅਟਲਾਂਟਿਕ ਮਹਾਂਸਾਗਰ		
ਹਿੰਦ ਮਹਾਂਸਾਗਰ		
ਦੱਖਣੀ ਮਹਾਂਸਾਗਰ		
ਆਰਕਟਿਕ ਮਹਾਂਸਾਗਰ		

ਨਕਸ਼ੇ 'ਤੇ ਇਹ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਾਂਤ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਟਲਾਂਟਿਕ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਹੈ। ਹਿੰਦ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਤੀਜਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੱਖਣੀ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਚੌਥਾ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਆਰਕਟਿਕ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਹੈ।

ਖੁੱਝੋ ਨਾ

- ♦ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਹਾਂਸਾਗਰਾਂ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਹਿੰਦ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਸੀਮਾਵਾਂ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਏਸ਼ੀਆ, ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਅਫਰੀਕਾ ਅਤੇ ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਹਨ, ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਦੱਖਣੀ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ।
- ♦ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ, ਸਾਨੂੰ ਹਿੰਦ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਦੇ ਦੋ ਹਿੱਸੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ - ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਅਰਬ ਸਾਗਰ ਅਤੇ ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਖਾੜੀ।

ਚਿੱਤਰ 2.8 (ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ)। ਭਾਰਤ ਦਾ ਇਹ ਨਕਸ਼ਾ ਚਿੱਤਰ 1.6 ਵਰਗਾ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਰਬ ਸਾਗਰ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਖਾੜੀ ਦੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਨਾਲ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਟਾਪੂਆਂ ਦੇ ਦੋ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਿਸ਼ਾਨਬੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ (ਹੇਠਾਂ 'ਟਾਪੂਆਂ' ਬਾਰੇ ਉਪ-ਭਾਗ ਦੇਖੋ)।

ਸਾਗਰ ਅਤੇ ਸੁਨਾਮੀ

ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ ਧਰਤੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਵੱਲ ਮੁੜਦੇ ਹੋਏ, ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਾਇਦ ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਵਿੱਚ ਚਿੱਟੇ ਆਕਾਰ ਦੇਖੇ ਹੋਣਗੇ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਹਨ? ਉਹ ਬੱਦਲਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਮੂਹ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਬੱਦਲ ਮਹਾਂਦੀਪਾਂ ਵਿੱਚ ਮੀਂਹ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ; ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹਰ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੌਨਸੂਨ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਦੀ ਉਮੀਦ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ - ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਬਾਰਸ਼ ਦੇ, ਸਾਡੀ ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਸਮੁੰਦਰ ਅਕਸਰ ਤੂਫਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜਨਮ ਦਿੰਦੇ ਹਨ - ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਾਰਸ਼ ਜਾਂ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਹਵਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹਿੰਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਚੱਕਰਵਾਤ, ਜੋ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਤੱਟਵਰਤੀ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸੁਨਾਮੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤ ਹੈ ਜੋ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਲਹਿਰ ਹੈ ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਤੇਜ਼ ਭੂਚਾਲ ਜਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਤਲ 'ਤੇ ਜਵਾਲਾਮੁਖੀ ਫਟਣ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੁਨਾਮੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤੱਟਵਰਤੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਡੁੱਬਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਿਆਪਕ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

- ◆ ੨੬ ਦਸੰਬਰ ੨੦੦੪ ਨੂੰ, ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਹਿੰਦ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਦੇ ੧੩ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਇੰਡੋਨੇਸ਼ੀਆ ਵਿੱਚ ਭੂਚਾਲ ਕਾਰਣ ਆਈ ਇਕ ਪ੍ਰਬਲ ਸੁਨਾਮੀ ਦੀ ਚਪੇਟ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ। ਦੋ ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਚਲੀ ਗਈ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅੰਡੇਮਾਨ ਅਤੇ ਨਿਕੋਬਾਰ ਟਾਪੂ (ਉੱਪਰ ਚਿੱਤਰ ੨.੪ ਦੇਖੋ, ਅਤੇ ਹੇਠਾਂ ਉਪ-ਧਾਰਾ ‘ਟਾਪੂ’ ਵੀ) ਅਤੇ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਅਤੇ ਕੇਰਲ ਦੇ ਤੱਟ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਾਨਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ।
- ◆ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੁਨਾਮੀਆਂ ਦੁਰਲੱਭ ਹਨ ਪਰ ਬਹੁਤ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਹਨ। ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਕਿਸੇ ਤੱਟ ਨਾਲ ਟਕਰਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਅਜਿਹੀਆਂ ‘ਸੂਰੂਆਤੀ ਚੇਤਾਵਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ’ ਵਿੱਚ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਹਿੰਦ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਸੁਨਾਮੀ ਚੇਤਾਵਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਸਮੇਤ ਕਈ ਦੇਸ਼ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਜਾਨ ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਉਪਾਅ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- ◆ ਜਾਨ-ਮਾਲ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਨ ਵਾਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਧੀਨ ਸੰਭਾਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਆਫ਼ਤਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਪਣੀ ‘ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਥਾਰਟੀ’ ਹੈ (ਅਸੀਂ ਅਗਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦੇਖਾਂਗੇ)।

ਮਹਾਂਦੀਪ

ਮਹਾਂਸਾਗਰਾਂ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ‘ਤੇ ਮਹਾਂਦੀਪ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (ਚਿੱਤਰ ੨.੩)। ਤੁਸੀਂ ਕਿੰਨੇ ਗਿਣ ਸਕਦੇ ਹੋ? ਜਵਾਬ ਇੰਨਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਗਿਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਚੋਣ ‘ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਅਸੀਂ ਚਾਰ ਅਤੇ ਸੱਤ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਮਹਾਂਦੀਪਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ! ਇੱਥੇ ਕਿਉਂ ਹੈ:

- ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਦੱਖਣੀ ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਦੋ ਮਹਾਂਦੀਪ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਭੂ-ਭਾਗ ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਯੂਰਪ ਅਤੇ ਏਸ਼ੀਆ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਦੋ ਮਹਾਂਦੀਪ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਨਕਸ਼ਾ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕੋ ਭੂ-ਭਾਗ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਕਾਰਨਾਂ ਲਈ ੩੪ ਯੂਰਪ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਏਸ਼ੀਆ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਖਰਾ

ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਮਹਾਂਦੀਪਾਂ ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
ਭੂ-ਵਿਗਿਆਨੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਕਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ‘ਯੂਰੇਸ਼ੀਆ’ ਨਾਮਕ ਇਕੋ ਮਹਾਂਦੀਪ
ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

- ਅਫਰੀਕਾ ਅਤੇ ਯੂਰੇਸ਼ੀਆ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਦੋ ਮਹਾਂਦੀਪ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ
ਕਈ ਵਾਰ ਇੱਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ।

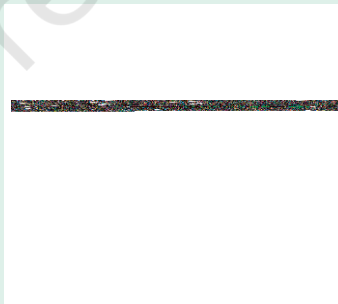
ਆਓ ਇੱਕ ਸਾਰਣੀ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਦੱਸੀਏ:

ਮਹਾਂਦੀਪਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ (ਵਰਣਮਾਲਾ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ)	
ਚਾਰ ਮਹਾਂਦੀਪ	ਅਫਰੀਕਾ-ਯੂਰੇਸ਼ੀਆ, ਅਮਰੀਕਾ, ਅੰਟਾਰਕਟਿਕਾ, ਆਸਟਰੇਲੀਆ
ਪੰਜ ਮਹਾਂਦੀਪ	ਅਫਰੀਕਾ, ਅਮਰੀਕਾ, ਅੰਟਾਰਕਟਿਕਾ, ਆਸਟਰੇਲੀਆ, ਯੂਰੇਸ਼ੀਆ
ਛੇ ਮਹਾਂਦੀਪ	ਅਫਰੀਕਾ, ਅੰਟਾਰਕਟਿਕਾ, ਆਸਟਰੇਲੀਆ, ਯੂਰੇਸ਼ੀਆ, ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ, ਦੱਖਣੀ ਅਮਰੀਕਾ (ਇਹ ਪੰਨਾ ੩੨ ‘ਤੇ ਚਿੱਤਰ ੨.੩ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ)
ਸੱਤ ਮਹਾਂਦੀਪ	ਅਫਰੀਕਾ, ਅੰਟਾਰਕਟਿਕਾ, ਏਸ਼ੀਆ, ਆਸਟਰੇਲੀਆ, ਯੂਰਪ, ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ, ਦੱਖਣੀ ਅਮਰੀਕਾ

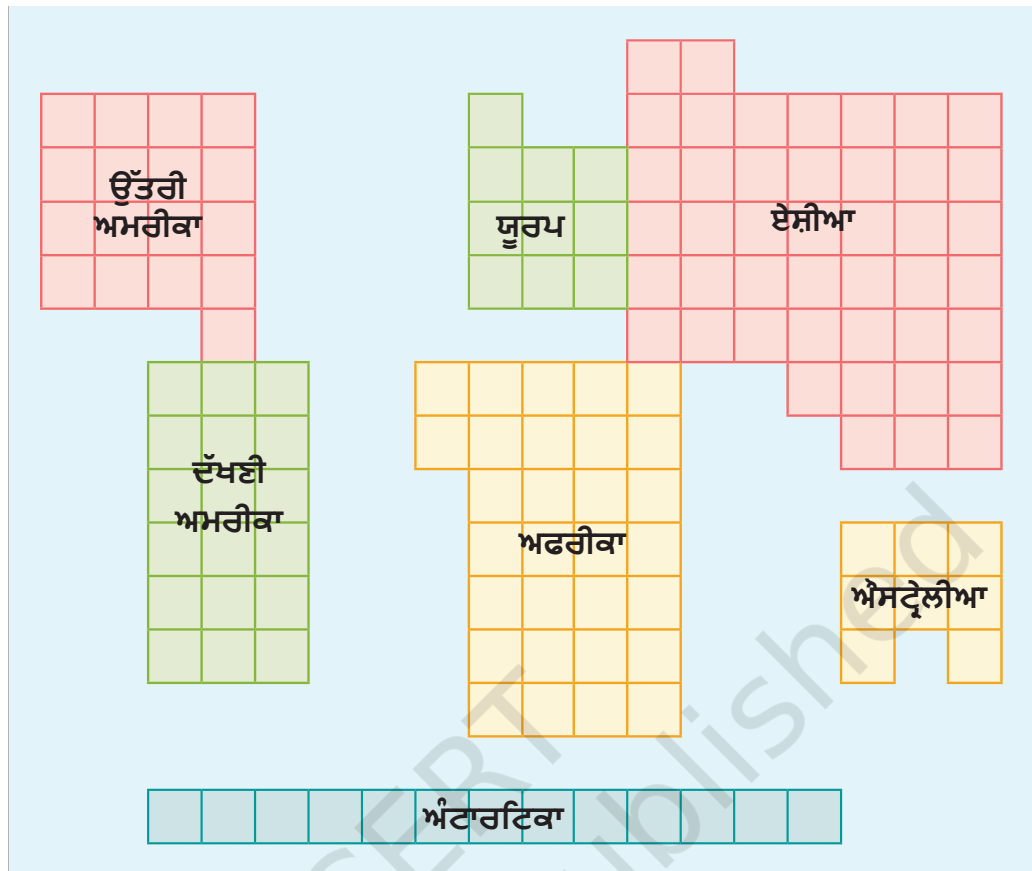
ਅਭਿਆਸ ਵਿੱਚ, ਸੱਤ ਮਹਾਂਦੀਪਾਂ ਦੀ ਆਖਰੀ ਸੂਚੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ ਤੇ ਅਪਣਾਈ
ਗਈ ਅਤੇ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਖੁੰਡੇ ਨਾ

ਤੁਸੀਂ ਪੰਜ ਓਲੰਪਿਕ ਰਿੰਗਾਂ ਵੇਖੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਜੋ
ਓਲੰਪਿਕ ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹਨ। ਉਹ
ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ।
ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਿੰਗਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਦੀਪਾਂ
ਅਫਰੀਕਾ, ਅਮਰੀਕਾ, ਏਸ਼ੀਆ, ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਅਤੇ
ਯੂਰਪ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ
ਸੀ।

ਹੁਣ ਆਓ ਪੰਨਾ ੩੬ ‘ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਚਿੱਤਰ ‘ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀਏ, ਜੋ ਸੱਤ ਮਹਾਂਦੀਪਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ
‘ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਸਲ ਆਕਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਉਂਦਾ, ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ
ਰਲਦੇ-ਮਿਲਦੇ ਆਕਾਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ

ਆਓ ਪੜਚੋਲ ਕਰੀਏ

- ਵਰਗਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਦਿਆਂ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਮਹਾਂਦੀਪ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਮਹਾਂਦੀਪ ਦਾ ਨਾਂ ਦੱਸੋ।
- ਕਿਹੜਾ ਵੱਡਾ ਹੈ - ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾਂ ਦੱਖਣੀ ਅਮਰੀਕਾ? ਅਫਰੀਕਾ ਜਾਂ ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ? ਅੰਟਾਰਕਟਿਕਾ ਜਾਂ ਆਸਟਰੇਲੀਆ?
- ਯੂਰਪ ਅਤੇ ਏਸ਼ੀਆ ਲਈ ਇਕੋ ਰੰਗ ਰੱਖ ਕੇ ਚਿੱਤਰ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਰੰਗ ਦਿਓ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਦਾ ਨਾਮ ਬਦਲ ਕੇ 'ਯੂਰੇਸ਼ੀਆ' ਰੱਖੋ। ਇਸ ਦੇ ਆਕਾਰ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਦੱਖਣੀ ਅਮਰੀਕਾ ਨਾਲ ਕਰੋ।
- ਮਹਾਂਦੀਪਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਤੱਕ ਲਿਖੋ।

ਟਾਪੂ

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿੱਤੇ ਦੋ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਹੈ (ਚਿੱਤਰ 2.2 ਅਤੇ 2.3), ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਮਹਾਂਦੀਪਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਭੂ-ਭਾਗ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਕੁਝ ਛੋਟੇ ਟੁਕੜੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ; ਚਾਰੇ

ਪਾਸਿਓਂ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਘਿਰੇ ਹੋਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟਾਪੂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਮਹਾਂਦੀਪ ਵੀ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਘਿਰੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟਾਪੂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ।)

ਗ੍ਰਹਿ 'ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਟਾਪੂ ਹਨ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਵੱਖਰੇ ਆਕਾਰ ਦੇ ਹਨ।

ਖੁੰਡੇ ਨਾ

- ◇ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਟਾਪੂ ਹੈ (ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗਲੇਬ ਜਾਂ ਨਕਸ਼ੇ 'ਤੇ ਲੱਭੋ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਆਕਾਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ੧੦ ਰਾਜ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨਾ ਪਵੇਗਾ।
- ◇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ੧,੩੦੦ ਤੋਂ ਵੱਧ ਛੋਟੇ ਟਾਪੂ ਹਨ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਮੂਹ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ - ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਖਾੜੀ ਵਿੱਚ ਅੰਡੇਮਾਨ ਅਤੇ ਨਿਕੋਬਾਰ ਟਾਪੂ ਅਤੇ ਅਰਬ ਸਾਗਰ ਵਿੱਚ ਲਕਸ਼ਦੀਪ ਟਾਪੂ (ਦੇਖੋ ਚਿੱਤਰ ੨.੪)।
- ◇ ੧੯੮੧ ਤੋਂ, ਭਾਰਤੀ ਅੰਟਾਰਕਟਿਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅੰਟਾਰਕਟਿਕਾ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਠੰਡੇ ਜਲਵਾਯੂ ਅਤੇ ਸਖਤ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਾਲਾ ਮਹਾਂਦੀਪ ਹੈ (ਚਿੱਤਰ ੨.੧ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਚਿੱਟਾ ਵਿਸਥਾਰ ਦੇਖੋ, ਜੋ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬਰਫ਼ ਹੈ)। ੧੯੮੩ ਵਿੱਚ, ਭਾਰਤ ਨੇ ਉੱਥੇ ਆਪਣਾ ਪਹਿਲਾ ਵਿਗਿਆਨਕ ਬੇਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਦੱਖਣ ਗੰਗੋਤਰੀ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦੋ ਹੋਰ ਅੱਡੇ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ)। ਭਾਰਤੀ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲਗਭਗ ੪੦ ਟੀਮਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਲਵਾਯੂ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੇ ਵਿਕਾਸ 'ਤੇ। ਜਿਸ ਬਸਤੀ ਵਿੱਚ ਵਿਗਿਆਨੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਡਾਕਘਰ ਵੀ ਹੈ।

ਸਮੁੰਦਰ ਅਤੇ ਜੀਵਨ

ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂਦੀਪ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅੰਗ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮੁੰਦਰ ਮਹਾਂਦੀਪਾਂ ਨੂੰ ਮੀਂਹ ਭੇਜਦੇ ਹਨ; ਇਹ ਧਰਤੀ ਦੇ ਜਲ ਚੱਕਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਤੁਸੀਂ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਅਧਿਐਨ ਕਰੋਗੇ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਮੀਂਹ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ! ਧਰਤੀ ਇੱਕ ਮਾਰੂਥਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਅੱਧੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਆਕਸੀਜਨ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੇ ਬਨਸਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਫੇਫੜਿਆਂ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਸਮੁੰਦਰ, ਜਲਵਾਯੂ ਨੂੰ ਨਿਯਮਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਨੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਕਈ ਹੋਰ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਡੂੰਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੁਰੂਆਤੀ ਸਮਿਆਂ ਤੋਂ, ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਅਤੇ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੂਜੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਾਸ ਕਰਨ, ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਵਪਾਰ ਕਰਨ, ਫੌਜੀ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਚਲਾਉਣ ਅਤੇ ਮੱਛੀ ਫੜਨ ਦੁਆਰਾ ਭੋਜਨ ਦੇ ਸਰੋਤ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਨੇ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਤੱਟਵਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੇਸ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲਗਭਗ ਸਾਰਿਆਂ ਕੋਲ ਸਮੁੰਦਰ, ਸਮੁੰਦਰੀ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ, ਸਮੁੰਦਰੀ ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਬਾਰੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਕਥਾਵਾਂ ਹਨ - ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੇ ਖਤਰੇ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਵੀ।

ਖੁੰਡੇ ਨਾ

ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੇ ੮ ਜੂਨ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਦਿਵਸ ਵਜੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ “ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਈ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਫੇਫੜਿਆਂ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਭੋਜਨ ਅਤੇ ਦਵਾਈ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਰੋਤ ਹੈ ਅਤੇ ਜੀਵ ਮੰਡਲ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹਿੱਸਾ। ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨਾਂ ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਸਮੁੰਦਰ ਮਨੁੱਖੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ - ਅਸੀਂ ਹਰ ਸਾਲ ਕਈ ਮਿਲੀਅਨ ਟਨ ਪਲਾਸਟਿਕ ਕੂੜਾ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਮੁੰਦਰੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਦਮ ਘੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਰੂਪ ਹਨ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਸਮੁੰਦਰੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੱਛੀ ਫੜਨਾ (ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੱਛੀ ਫੜਨਾ) ਸਮੁੰਦਰੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਪਤਨ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਗ੍ਰਹਿ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਸਾਡੀ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ।

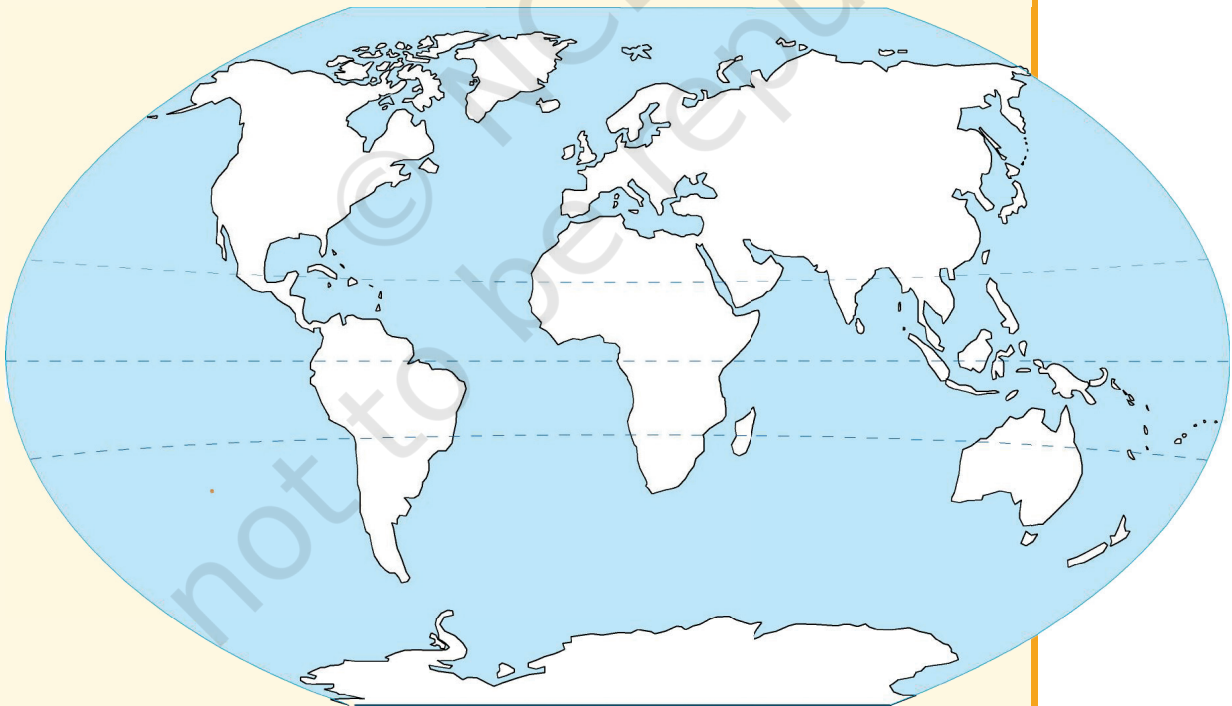
ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅੱਗੇ ਵਧੀਏ ...

- ਧਰਤੀ ਦੀ ਸਤਹ ‘ਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਜਲ ਭੰਡਾਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ‘ਮਹਾਂਸਾਗਰ’ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਭੂ-ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ‘ਮਹਾਂਦੀਪ’ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਮੁੰਦਰ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਮਹਾਂਦੀਪਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਗਿਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਸਭ ਤੋਂ ਆਮ ਗਿਣਤੀ ਸੱਤ ਹੈ।
- ਉੱਤਰੀ ਗੋਲਾਰਧ ਵਿੱਚ ਦੱਖਣੀ ਗੋਲਾਰਧ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ।

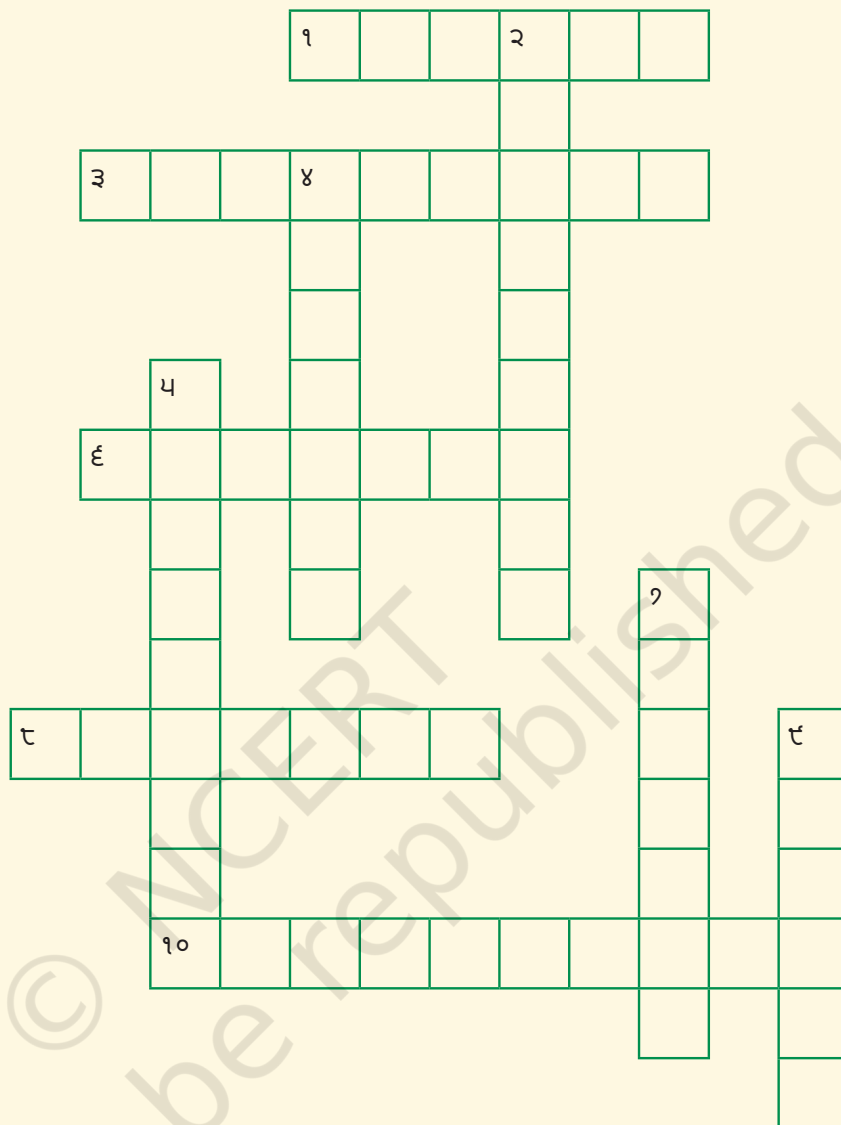
- ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਜਲਵਾਯੂ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਹੁਣ ਮਨੁੱਖੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਤੋਂ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਸਮੂਹਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਸਵਾਲ, ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ

1. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰੋ:
 - (1) ਮਹਾਂਦੀਪ
 - (2) ਸਮੁੰਦਰ
 - (3) ਟਾਪੂ
2. ਆਓ ਅਸੀਂ ਚਿੱਤਰ ਬਣਾਈਏ - ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚਲੇ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖੇ ਬਿਨਾਂ, ਮਹਾਂਦੀਪਾਂ ਨੂੰ ਕਾਗਜ਼ ਦੀ ਸ਼ੀਟ 'ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਖਿੱਚੋ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੰਗਦਿਓ। ਫਿਰ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਅਤੇ ਮਹਾਂਦੀਪਾਂ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰੋ।
3. ਆਓ ਕਰੀਏ - ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਨਕਸ਼ੇ 'ਤੇ, ਸਾਰੇ ਮਹਾਂਦੀਪਾਂ ਅਤੇ ਮਹਾਂਸਾਗਰਾਂ ਨੂੰ ਅੰਕਿਤ ਕਰੋ।

੪. ਇਸ ਕਰਾਸਵਰਡ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰੋ

ਪਾਰ

੧. ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭਰਪੂਰ
ਮਾਤਰਾ ਵੱਧ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ
੩. ਭੂ-ਭਾਗ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ
ਵਸਿਥਾਰ
੬. ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਮਹਾਂਦੀਪ ਜਿਸ ਦਾ
ਭਾਰਤ ਹਿੱਸਾ ਹੈ
੮. ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦਾ
ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਸਰੋਤ
੧੦. ਸਭ ਤੋਂ ਠੰਡਾ ਮਹਾਂਦੀਪ

ਹੇਠਾਂ

੨. ਧਰਤੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਟਾਪੂ
੪. ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਵਨਿਸ਼ਕਾਰੀ
ਲਹਰਿ
੫. ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਮਹਾਂਦੀਪ
੭. ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ
ਸਰੋਤ
੯. ਸਮੁੰਦਰ ਜਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਨਾਲ ਘਰਿਆ
ਇੱਕ ਭੂ-ਭਾਗ (ਪਰ ਮਹਾਂਦੀਪ ਨਹੀਂ)